

УДК 378.015.31:17.022.1

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.64-2.29>

Ю. М. Шевченко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

СТРАТЕГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЧАТКОВА ОСВІТА» ДО ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Статтю присвячено визначенню стратегічних положень для вдосконалення готовності майбутніх учителів спеціальності «початкова освіта» до духовно-морального розвитку молодших школярів. Здійснений огляд наукових публікацій за темою дослідження; залучення світового та українського досвіду у сфері педагогіки духовності дало змогу визначити основні стратегічні положення, вивчення яких сприяє цілеспрямованості даного процесу. Зазначено, що професійні та особистісні якості вчителя мають сприяти систематизації у студентів уявлень про ціннісні орієнтації особистості. Доведено, що здобутки філософії, педагогіки та психології синтезуються у психосвіті педагога та виходять на презентацію виявлення особливостей процесу вдосконалення готовності майбутніх учителів і місце в цьому процесі самого студента. Підкреслено, що процес удосконалення готовності до духовно-морального виховання майбутніх школярів можна визначити як проектувальну та конструювальну діяльність студента у вимірі індивідуальному, і цей процес має здійснюватися через прогнозувальну та програмувальну діяльність. Вважається, що необхідних результатів у системі самоорганізації вдосконалення готовності майбутніх учителів початкової школи можна досягти через особливий процес самовиховання.

Зауважено, що вплив на готовність майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів має володіння педагогічними технологіями, незадовільне володіння психологічними прийомами та навичками роботи з молодшими школярами. Наголошується на важливості вивчення характеристик різних здатностей та виокремлення для процесу вдосконалення готовності студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів три типи: креативно-базових, загальних та специфічних. Доводиться, що світ майбутнього вчителя складають креативно-базові, особистісні та професійні здатності, які існують у тісному зв'язку.

Ключові слова: креативно-базові здатності, особистісні здатності, професійні здатності, удосконалення готовності майбутніх учителів спеціальності «Початкова освіта», духовно-моральний розвиток, крос-культурний простір, молодші школярі, вища освіта.

Постановка проблеми. Одним з найбільш актуальних завдань сучасного розвитку освіти України є створення умов удосконалення готовності майбутніх учителів спеціальності «Початкова освіта» до духовно-морального розвитку молодших школярів. Одним з найбільших універсальних механізмів у цьому контексті виступають стратегічні положення, що поєднують у собі різноманітні форми та комбінації використання причинно-наслідкових зв'язків. Стратегічні положення сприяють формуванню погоджених поглядів, виробленню бачення гармонійного духовно-морального розвитку особистості, оптимальному використанню обмежених ресурсів та слугують інструментом для вдосконалення готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів.

Процес удосконалення готовності майбутніх учителів спеціальності «Початкова освіта» до

духовно-морального розвитку молодших школярів слід розглядати з різних боків, адже виникнення цього стану може нести не лише конструктивні, а й деструктивні зміни. У цьому процесі, який є майже невлотимим, здавалося б, не має місця категоричності, менторству, адже на кожному етапі процесу вдосконалення готовності майбутнього вчителя можна розглянути не всю складну систему, а лише деякі напрями позитивних змін. Важливо зауважувати не лише набування здатностей майбутнього вчителя, а й певні обмеження, що не дають змогу розвиватися такій готовності. Пошуки відповідей на питання готовності майбутніх учителів до духовно-морального виховання молодших школярів залишаються ефективними лише через невичерпність педагогічних впливів на свідомість дитини, з одного боку, і неосаяжність духовності дитини, яка залишає своєю неупередженістю свій слід у спілкуванні з учителем – з іншого. Ця аксіома дола-

ється вченими багато років поспіль. Водночас, процес долання часто перетворюється на таїнство педагогічного мистецтва, і залучення до нього під час практики є цікавим та захоплюючим. Цей процес впливає не лише на особливості виховання дитини, але й на внутрішній світ самого студента, який готується стати майбутнім учителем початкових класів. Інтерес до цього феномену породжує дослідження концептуальних засад проблеми вдосконалення готовності майбутніх учителів спеціальності «Початкова освіта» до духовно-морального розвитку молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У взаємовпливові педагога та вихованця, у важливості осягнення власного внутрішнього світу вчителем, а відтак – процесу діагностики й удосконалення його особистісних та професійних якостей не випадає сумніватись. На теоретичному рівні ці процеси осмислені в багатьох студіях, зокрема, у працях В. Анрущенко, Н. Дем'яненко, Н. Денисової, О. Дубасенюк, В. Євтуха, Л. Коваль, А. Марушкевич, К. Пасько, О. Савченко, О. Семенов, І. Передборської, В. Чепак.

Як бачимо, категорія готовності до виховання «духовної» і «моральної» дитини з її перебуванням у психолого-педагогічному дискурсі є універсальною і вимагає уточнення.

Мета статті – визначення стратегічних положень для вдосконалення готовності майбутніх учителів спеціальності «Початкова освіта» до духовно-морального розвитку молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Порушення концептуальності даної категорії уможливили здобутки, насамперед, педагогічної науки, котра протягом останнього часу витворила категорію з її креативною складовою частиною, адже йдеться про «особистість» майбутнього вчителя з її унікальними характеристиками. Введення категорії готовності до духовно-морального розвитку дитини унеможливило домінування продуктивного педагогічного мистецтва, зокрема, щодо напряму педагогічної майстерності. Усічення педагогічних досліджень до виявлення окремих рис педагога-майстра, пошуки ідеальних моделей та професіограм вчителя, які сприяють щонайкращому результату, не дають відповіді на питання про майстерність творчого педагога. Професійні якості вчителя, які мають бути збагачені особистісними, повинні сприяти систематизації у студентів уявлень про ціннісні орієнтації особистості, психосвіт педагога, що синтезує здобутки філософії, педагогіки, психології. Як наслідок, виходимо на презентацію виявлення особливостей процесу вдосконалення готовності майбутніх учителів і місце в цьому процесі самого студента.

Залучення світового та українського досвіду у сфері педагогіки духовності дозволило визначити основні стратегічні положення, вивчення

яких сприяє цілеспрямованості цього процесу. Передусім – це спрямованість оригінальна, і кожен студент у цьому сенсі має пройти власний шлях, сповнений різними емоційними станами.

Прагнення студентів до вдосконалення власної готовності може мати парадоксальний характер, адже виховні впливи завжди є нерівномірними та спонтанними. До того ж пошук духовно-моральних ідеалів для наслідування може призводити як до позитивних, так і до негативних емоцій. З одного боку, деякі ідеали можуть бути недосяжними і їх наслідування буде майже нездійсненим. З іншого – потенційні можливості для вдосконалення готовності буде мати той студент, який уже має необхідний «набір» здатностей, уже намагається конструювати власну професійну ідентичність, відшукує ідеали, що є універсальними для розмаїтого крос-культурного простору. Здобуття переліку таких здатностей можна осягнути через скрупульозне вивчення педагогічної науки, починаючи від педагогічних спогадів і закінчуючи висвітленням новітніх ідей. Обґрунтування стратегічних положень для вдосконалення готовності майбутніх учителів спеціальності «Початкова освіта» до духовно-морального розвитку молодших школярів на досить широкому матеріалі виводить цей процес з інтуїтивного рівня на системний. Отже, сам процес удосконалення готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів можна розглядати лише системно, адже послідовність, керованість та прогнозованість дозволять уникнути невпорядкованості та хаотичності – рис, що, можливо, стануть неоціненними для розвитку, наприклад, педагогічної творчості.

Потужним ресурсом для об'єктивізації педагогічних надбань слугує сучасна, багата емпірикою, педагогічна література. Педагогічні мега-тексти рясніють гуманітарними маркерами. Педагогічні технології особистісного та професійного зростання розкриваються через цікаві ігри, вправи та різноманітні методики, опитувальники та тести. Це робить більш доступними процеси самодіагностики, адже процес удосконалення готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів передбачає умовну фіксацію цього стану. Тобто, з огляду на нелінійний характер цього стану, з метою визначення особистісних і професійних здатностей, студентам важливо навчитися припиняти цей процес, звертатися до себе з відвертістю, що дозволить не лише визначити власний стан, а й набути здатності до трансформації та реконструкції, і, можливо, суттєво покращити систему «духовний світ – моральні норми – кредо вчителя».

Вивчаючи характеристики різних здатностей, вкажемо на те, що для процесу удосконалення готовності студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів можна виокремити три

типи: креативно-базові, загальні та специфічні. Ці здатності, на нашу думку, не слід протиставляти. Креативно-базовими здатностями ми можемо назвати ті здатності, які є основою готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів, тобто, тією базою, яка постає підґрунтям для зведення цього виду діяльності. Загальними здатностями ми можемо назвати ті, які проявляються в різних видах діяльності студента – в освітньому процесі, на різних видах практик, у дозвіллевій діяльності тощо. Специфічні здатності виявляються безпосередньо у процесах, пов'язаних із духовно-моральним розвитком дитини молодшого шкільного віку. Певний набір креативно-базових, загальних та специфічних здатностей, розвинених у повній мірі, складають багатоконпонентну структуру, у своїй сукупності є взаємопов'язаними й зумовлюють можливість для успішного процесу вдосконалення готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів.

Досліджуючи проблему духовності, вкажемо на роботу А. Корецької, яка обрала об'єктом дослідження «духовний світ людини в умовах трансформації українського суспільства» [4, с. 3]. Учена розкривала структуру духовності як соціальний феномен. Гуманізм, освіта, воля, інтелект, розум, на її думку, – складові частини структури духовності. Головними тенденціями сучасної освіти у формуванні духовності, на її погляд, є «системність, цілеспрямованість, наукова обумовленість і обґрунтованість, світоглядні принципи, висока професійність, створення фундаментальних умов процвітання особистості і суспільства» [4, с. 6]. Найістотнішими соціально-освітніми цінностями, згідно з А. Корецькою, є «любов до Вітчизни, повага до людей, праці, природи, культури, рідної мови, доброзичливість, дотримання норм високоморальної поведінки, наявність широкого діапазону знань, відповідальність тощо» [4, с. 6]. Учена наводить два рівні духовності – рівень суспільства і рівень особистості. Підкреслимо її думку щодо духовності особистості – це категорія «людського буття, що виражає його здатність до творення культури та самотворення; включає гармонію особистого, суспільного і природного; високі моральні принципи, мотивацію діяльності, особистісну відповідальність» [4, с. 8–9]. Отже, як бачимо, здатність до творення культури та самотворення, виокремлена вченою, може бути однією з креативно-базових здатностей майбутнього вчителя початкової школи, що складає його готовність до духовно-морального розвитку дитини. Також у роботі А. Корецької йдеться про такі здатності, як здатність проявляти розуміння й самовияв, здатність експериментувати й робити логічні висновки, здатність до самовдосконалення й самореалізації тощо. Вважаємо, що ці здатності також є важливими для вдосконалення

готовності студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів, оскільки їх можна віднести до загальних здатностей.

А. Горський, І. Барматова, О. Буданова, О. Овчар зазначали такі різні види здатностей щодо представників педагогічних професій: «<...> здатність налагодити взаємодію, емпатія, здатність до рефлексії, здатність виявляти і враховувати інтереси дітей, <...> здатність до творчості, креативність» [2, с. 48]. На нашу думку, ці здатності можна віднести до різних категорій. Так, здатність налагодити взаємодію, здатність до рефлексії, здатність виявляти та враховувати інтереси дітей – до загальних, тоді як здатність до творчості, креативність – до креативно-базових здатностей.

Розвиваючи цю думку, зазначимо, що, окрім перелічених здатностей майбутньому вчителю початкової школи потрібно мати розвинені специфічні здатності. Вкажемо їх: здатність до проведення досліджень з питань духовно-морального розвитку дитини, здатність до конструювання нових, цікавих програм розвитку духовно-моральної сфери молодших школярів, здатність до рефлексії процесу духовно-морального піднесення дитини після проведення виховної роботи тощо. Також додамо, що майбутньому вчителю важливо мати розвинену здатність до аналітичної роботи у сфері духовно-морального розвитку молодших школярів, здатність до саморозвитку та самоорганізації у становленні професіонала у справі духовно-морального розвитку молодшого школяра тощо.

Водночас ми враховуємо, що самоорганізація є процесом, який допомагає розбудовувати простір для вдосконалення готовності з питань духовно-морального розвитку молодших школярів. Коли майбутній вчитель прагне самоорганізації, це позначається на його індивідуальності й підтримує особисті та професійні цілі. Підкреслимо, що не завжди студенти закладів вищої освіти витрачають час на аналіз власної готовності до питань духовно-морального розвитку дитини й майже не опікуються процесом планування удосконалення цієї готовності. Намагання розв'язати цю проблему під час практики, за нашими спостереженнями, є імпульсивними й часто студенти засвоюють ту інформацію, яка не є потрібною і системною. Досить часто студенти бажають контролювати власний особистісний та професійний розвиток, але перед цим вони не витрачають час на його вимірювання, не вивчають, які саме здатності розвинені в повній мірі, а які – у найменшій. Методи та прийоми вдосконалення власної готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів студенти копіюють із різних інформаційних джерел, але водночас вони не замислюються, чи відповідають ці методи кожній конкретній ситуації.

Отже, ті особисті питання, які мають бути вирішені на індивідуальному рівні, не складаються в одну картину, і це не змінює ситуації загалом. Важливо, на нашу думку, створити цілісну систему, яка ґрунтується на особливостях креативно-базових, загальних та специфічних здатностей особистості, що загалом складають сформовану на високому рівні готовність до духовно-морального розвитку молодших школярів, зосередитися на цілях удосконалення цієї готовності й, відповідно, – на власних особистісних та професійних потребах. Така багатокомпонентна система здатностей має бути зосереджена на визначенні переліку здатностей, важливих для вдосконалення готовності студента, а потім завдяки таким операціям, як аналіз, планування, конкретна діяльність і вчинки, призвести до конкретних вимірюваних результатів. Отже, успішна самоорганізація вдосконалення готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів має змушувати подивитися на весь спектр досліджуваної готовності загалом, а не тільки на одну або іншу частину. У такому випадку система самоорганізації вдосконалення готовності студентів – майбутніх учителів початкової школи – як особливий процес самовиховання допомагає досягнути необхідних результатів.

Самовиховання студентської молоді має виявлятися в таких якісних характеристиках, як цілеспрямованість, активність, висока мотивація, планування особистісного зростання, самостійність, уміння приймати доцільні та обґрунтовані рішення, уміння оцінити наслідки проведеної роботи. Процес особистісного зростання, що організований на високому рівні, повинен враховувати культурні здобутки людства, наявні методики саморозвитку власних ресурсних можливостей.

Ми вважаємо, що саморозвиток процесу вдосконалення готовності до духовно-морального виховання майбутніх школярів є багаторівневим процесом, у якому проявляються усвідомленість власної позиції, раціональність у поступовому опануванні навичками самовиховання, саморегуляції з метою подальшої реалізації як в особистому житті, так і в майбутній професійній діяльності. Цей процес можна визначити як проектувальну та конструювальну діяльність студента у вимірі індивідуальному, і цей процес має здійснюватися через прогнозувальну та програмувальну діяльність. Саморозвиток удосконалення готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів, отже, може мати різні прояви – від планування виховних стратегій до розробки тактик вияву здатностей у поведінці через відпрацювання закладених алгоритмів особистісного та професійного зростання. З питаннями саморозвитку вдосконалення власної готовності як майбутнього вчителя тісно пов'язані процеси самокерування власним духовним розвитком. З цього приводу маємо вка-

зати на думку А. Хоронжого, який писав про те, що цей процес впливає на власну діяльність людини, її стан. Як вважає вчений, у самокеруванні чільне місце посідає духовний розвиток, і духовність «становить сутність особистості, сукупність духовних цінностей, а також складову частину культури людини» [7, с. 21].

Питання щодо розуміння духовності в роботі вченого виходить на перший план. Під духовністю він розуміє такий стан, що характеризується прагненням людини до цінностей життя та засвоєнням культурних досягнень. Вищі цінності, за його переконанням, – Воля, Любов, Мудрість. За висловом ученого, визволення серця, душі та розуму від негідних прагнень є вищим проявом духовності. Душа, як вважає А. Хоронжий, пов'язана з психічними явищами – почуттями, прагненнями, і саме душа характеризує внутрішній психічний стан (настрій, переживання, почуття тощо), що знаходить прояв у характерних рисах, властивих особистості. Розвиваючи думку автора, зауважимо, що майбутній учитель має визначити духовні цінності, з-поміж яких на першому місці має бути педагогічна любов. Таке почуття як прихильність до переживань за дитину та її духовно-моральний розвиток відчувається молодшими школярами, як і протилежне почуття – антипатія. Важливо, щоб майбутній учитель вмів проявляти власними вчинками педагогічну любов.

Майбутній учитель повинен розрізнити набуті ним особистісні та професійні здатності та усвідомлювати значення готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів у тому крос-культурному просторі, де навчається дитина. Безсумнівно, без урахування загальних виховних тенденцій та тих умов, у яких проживає кожна конкретна дитина, соціального оточення та, безпосередньо, складу сім'ї й виховних традицій (або новацій), яких у ній дотримуються, духовно-моральний розвиток не може бути цілеспрямованим. Тобто, йдеться про здатність розпізнавання крос-культурного простору, у якому розвивається молодший школяр, що є спеціальною здатністю. Крос-культурний простір – певний культурологічний феномен, що передбачає тісний контакт людини з крос-культурним середовищем, яке її оточує. У крос-культурному просторі наукове пізнання не належить одній культурі, а є складовою єдиного цілого як самостійно-соціальне явище, яке докорінно від неї відрізняється. На думку М. Беннет, Р. Стагнер, А. Річ і Д. Мацумото, з'являється новий тип особистості, який як інтелектуально, так і емоційно зорієнтований на основну одиницю людського існування, що визнає, приймає, узаконює та цінує відмінності, які є між людьми різних культур.

Теоретично окреслюючи основні компоненти системи вдосконалення готовності до духовно-

морального розвитку молодших школярів, для майбутніх учителів присутнім залишається головне завдання – виховати в собі вольові якості, які призведуть у роботі до блага молодших школярів, адже саме вони будуть майбутнім поколінням. Вольові якості – ознака морально зрілих людей, які власними вчинками реалізують розбудову двох сфер особистості – свідомої й підсвідомої. І якщо підсвідома сфера залишається поза сферою розуму, то свідома сфера (воля, емоції, інтуїція тощо) для майбутнього вчителя заслуговує на розкодування внутрішньої інформації відповідно до ідеї цілеспрямованості в гармонізації процесів удосконалення власної особистості. Для проведення такої роботи, як вважають М. Лукашевич, М. Бурмака, потрібно зв'язати власні вчинки з серцем. Наведемо цитату: «Терпіння – готовність до випробувань за незмінності й непорушності своїх намірів, цілей, бажань всупереч обставинам. Правдивість, є наслідком високої самоорганізації та самоусвідомлення людини» [5, с. 34].

Варто зазначити, що особистісні та професійні здатності, які складають світ майбутнього учителя, є у тісному зв'язку. Досвід роботи у вищому закладі освіти підказує, що не завжди студенти, які обирають професію вчителя початкових класів, володіють відчутно вираженими вольовими якостями. Але на цім воля й висока працездатність, на думку С. Сисоевої та Н. Батечко, мають важливе місце у виховній діяльності закладу освіти. Вони вказують: «<...> якщо учень (студент) розпочав будь-яку роботу за власним бажанням, він повинен: обов'язково довести її до кінця; зробити її у найкращому вигляді» [6, с. 306].

Вольові якості людини вивчаються різними науками (філософія, медицина, фізіологія, спорт, право, педагогіка тощо), але більшість досліджень пов'язані з психологією [1; 3].

Задум виховання вольових якостей студентів загалом, і загальної здатності – здатності до вольової регуляції – зумовлений логікою добору супутніх здатностей, що становлять готовність студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів. Складно уявити собі майбутнього вчителя, який не працює над цим аспектом, адже удосконалення здатності студентів до вольової регуляції постає надзавданням для педагогічної діяльності, що потребує активної поведінки. Різноманітне звернення до цього аспекту вказує на суттєві проблеми, що стосуються формування вольових якостей у студентської молоді. З цього приводу звернемося до досліджень І. Березовської, у яких виокремлено кілька типів особистості за проявом вольових якостей, а саме: «самодостатньо-впевнений, цілеспрямовано-наполегливий, саморегулятивний, ініціативно-імпульсивний, рішучо-сміливий, пасивно-слабовільний» [1, с. 6]. Ми дотримуємося думки вченої щодо тлумачення

поняття «воля» як «свідомої активності особистості, яка спрямована на подолання перешкод, що виникають на шляху досягнення мети діяльності» [1, с. 8]. Прояви, за якими умовно розмежовують усі вольові якості, нею поділено на дві групи: 1) якості, що пов'язані з активністю (цілеспрямованість, сміливість, рішучість, наполегливість, завзятість, ініціативність, самостійність); 2) якості, що пов'язані з саморегуляцією (самовладання, витримка, терплячість, самоконтроль) [1, с. 9–10]. Високий рівень розвитку вольових якостей, згідно з дослідженнями вченої, спостерігається лише у 27% студентів. Водночас в майбутніх педагогів частіше спостерігається прояв таких вольових якостей, як ініціативність, завзятість, самовладання, витримка, вольовий контроль, наполегливість. Учена пропонує цілісну систему розвитку власних вольових якостей, що складається з чотирьох частин. По-перше, студентам пропонується усвідомити вираженість власних вольових якостей, необхідність у проведенні формуальної роботи. По-друге, передбачається формування навичок саморегуляції та самовладання. По-третє, дослідниця спрямовує студентів на формування здатності усвідомлювати власні мотиви (як дієві, так і суперечливі), визначити цілі, формувати вміння приймати рішення тощо. По-четверте, розвиток активності та мобілізація зусиль студентів, формування потреби в саморозвитку. Додамо, що поряд з вольовими якостями студентам важливо розвивати емоційну стабільність. Як вказує В. Іванніков, «<...> мало опанувати прийомами самоспоунання, слід також уміти регулювати власні стани» [3, с. 72].

Зауважимо, що поряд з рівнем моральної культури майбутніх учителів початкової освіти, ступенем розвитку їх духовності, чималий вплив на готовність до духовно-морального розвитку дитини мають опанування педагогічними технологіями, психологічними прийомами розвитку такої вікової категорії, як молодший шкільний вік. Незнання педагогічних технологій, погане опанування психологічними прийомами та навичками роботи з молодшими школярами можуть призвести до порушень емоційної сфери. До найбільш поширених порушень належать: «<...> підвищення збуджуваності, метушливості, імпульсивних реакцій або апатії, загальмованості, шаблонних дій <...>» [3, с. 7].

Для розвитку емоційної стійкості майбутніх учителів початкового навчання необхідно: 1) навчання педагогічному прогнозуванню різноманітних ситуацій, оскільки однією з причин порушень емоційної сфери може бути непрогнозована поведінка як однієї дитини, так і групи молодших школярів загалом; 2) спеціальне навчання методам аналізу педагогічних ситуацій та їх розв'язання; 3) проведення тренінгової роботи в умовах,

максимально наближених до практики. Наприклад, у педагогічній лабораторії початкової школи МДПУ ім. Б. Хмельницького, яка облаштована з урахуванням зон розвитку молодших школярів, студенти мають можливість аналізувати умови навчання дітей та відпрацьовувати виховні методики, спрямовані на процес духовно-морального розвитку, звертаючи увагу як на традиційні, так і на нові підходи, що їх можна адаптувати до кожної зони. Так, у зоні тиші студенти організують роботу в такий спосіб, щоб учень під час відпочинку міг ознайомитися з літературою, почитати, обміркувати й обговорити прочитані казки й легенди з духовно-моральним змістом; у зоні навчання – під час проведення уроків та у вільний час створювати проблемні ситуації, у яких ставляться завдання навчити дітей аналізувати поведінку й почуття героїв, порівнювати зображену у творі моральну ситуацію з аналогічними життєвими ситуаціями, підготувати ігрові ситуації, щоб учні могли дати оцінку своєму ставленню до неї та можливість оцінити думку іншого учня. Під час такої роботи студенти можуть зіткнутися з різними ситуаціями непорозуміння серед учнів, неприйняттям думки іншого, навіть з різними конфліктами учнів. Важливо враховувати специфіку педагогічних ситуацій, що можуть виникнути у певній зоні. Відтак є необхідність розвитку специфічної здатності адаптувати виховні методики відповідно до ситуації духовно-морального розвитку дитини.

Тобто, здатність долати перешкоди для доведення виховної роботи із молодшим школярами до кінця й на високому рівні є однією із загальних здатностей, що потрібні для вдосконалення готовності студента до духовно-морального розвитку дитини.

Висновки та пропозиції. Отже, здійснений огляд наукових публікацій за темою дослідження; залучення світового та українського досвіду у сфері педагогіки духовності дозволило визначити провідні стратегічні положення, вивчення яких сприяє цілеспрямованості аналізованого процесу. Саме тому доречним у процесі удосконалення готовності студентів до духовно-морального розвитку молод-

ших школярів є вивчення особливостей власних вольових якостей, оскільки вчитель повинен керувати власним духовним саморозвитком.

Подальших досліджень вимагають питання, пов'язані з розробкою діагностичної методики у вивченні особливостей власних вольових якостей майбутнього вчителя початкової школи.

Список використаної літератури:

1. Березовська І.В. Особливості розвитку вольових якостей студентів у навчально-професійній діяльності : автореф. дис... канд. психол. Наук : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 19 с.
2. Горський А.Є., Барматова І.В., Буданова О.Б., Овчар О.В. Комплексне дослідження стану системи дошкільної освіти України : аналітичний звіт. Київ : ФОП Кашталян Н.І., 2013. 118 с.
3. Иванников В.А. Психологические механизмы волевой регуляции. 3-е Изд. Санкт Петербург : Питер, 2006. –208 с.
4. Корецька А.І. Соціально-освітні чинники формування духовності особистості в сучасному українському суспільстві : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 соціальна філософія та філософія історії. АПН України; Інститут вищої освіти. Київ, 2003. 19 с.
5. Лукашевич М.П., Бурмака М.П., Менеджмент людських ресурсів та самоменеджмент як соціальні технології реалізації особистісного потенціалу менеджера. *Соц.-екон. дослідж. в перехід. період.* 2007. Вип. 3. С. 608–620.
6. Сисоєва С.О., Батечко Н.Г. Вища освіта України : реалії сучасного розвитку. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; Київський університет імені Бориса Грінченка; Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ : ВД ЕКМО, 2011. 368 с.
7. Хоронжий А.Г. Самокерування духовним розвитком способу життя людини : зб. тез міжнар. науково-практичної конференції «Наука і духовність у системі сучасного управління», 19 квітня 2012 р. Львів : СПОЛОМ, 2012. 21 с.

Shevchenko Yu. Strategic guidelines for the improvement of future primary school teachers' readiness for the spiritual and moral development of primary schoolchildren

The article reveals the strategic guidelines for the improvement of future primary school teachers' readiness for the spiritual and moral development of primary school children. The author has studied scientific publications on the topic of research and, as a result, the involvement of worldwide and Ukrainian experience into the field of pedagogy of spirituality has allowed defining the main strategic guidelines, which contribute to the purposefulness of this process. It is noted that professional and personal qualities of a teacher help to systematize the students' ideas about the personality's value orientations. It is proved that achievements of philosophy, pedagogy and psychology are synthesized in a psychological world of a teacher and stimulate the identification of the features, which contribute to the improvement of future teachers' readiness. They also identify the place of a student in this process. It is emphasized that the process of improvement of future teachers' readiness for the spiritual and moral education of primary school children can be defined as a designing and constructive activity of a student in the individual dimension, and this process should be carried out through the predictive and programmatic activities. It is believed that due to a special process of self-education it becomes

possible to achieve necessary results in the system of self-organization of the improvement of future primary school teachers' readiness.

It is noted that readiness of future teachers for the spiritual and moral development of primary schoolchildren is influenced by their ability to use pedagogical technologies, unsatisfactory level of using psychological techniques and undeveloped skills of working with primary schoolchildren. The importance of studying the characteristics of various abilities is emphasized. The author draws the attention to the necessity of the selection of three types of these abilities, which are important for the process of the improvement of future teachers' readiness for the spiritual and moral development of primary school children: creative-basic, general and specific. It is proved that future teacher's world is based on the creative-basic, personal and professional abilities, which exist in a close connection.

Key words: *creative-basic abilities, personal abilities, professional abilities, improvement of future primary school teachers' readiness, spiritual and moral development, cross-cultural space, primary school children, higher education.*